

FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

Rabia ÇEPIK*

Öz

Felsefenin en temel sorularından biri nelik sorusudur. Bir şeyin ne olduğunu söylemek ise nesne edinilenin tanımını yapmak demektir. Bunun için de o şeyi o şey yapan özelliklerin ve onu diğerlerinden ayıran ölçütün ortaya konulması gerekir. Bu çalışmada neliği araştırılan feminist edebiyattır. Bir başka deyişle bir edebiyat eserini feminist olarak adlandırabilmeyi sağlayan ölçüt araştırılacaktır. Bu amaçla ilk olarak edebiyatın ne olduğu incelenecektir. Bu bağlamda edebiyata yönelik farklı bakış açıları ile yapılan tanımlar ve bu tanımlardaki eksiklikler üzerinde durulacaktır. İkinci olarak feminist edebiyat eleştirileri incelenip feminist edebiyat eleştirisinin hem okur hem yazar odaklı yaklaşımını anlayabileceğimiz tarihsel süreç ortaya konulacaktır. Feminist edebiyat eleştirisinin ilk dönemini erkek yazarların eserlerini kadın okur olarak farklı bir gözle okuma pratiği oluşturmaktadır. Bu aşamada incelenen edebiyat eserleri feminist değildir, feminist olan onlara yönelik yapılan okuma ve eleştirilerdir. İkinci yaklaşım olan kadın yazara yönelik feminist eleştirinin ise kendi içinde iki türü olduğu söylenebilir. Bunların ilki edebiyat tarihindeki kadın yazarların eserlerindeki feminist yönleri araştırırken ikincisi yeni bir kadın söyleminin olanaklarını inceler. Kadın yazarların eserlerinin ya içeriği ya da dili bakımından feminist olması sebebiyle bu adı aldıkları söylenebilir. Bu çalışmanın son bölümünde bir feminist edebiyat örneği olarak Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* romanı ele alınacaktır. Feminist bir edebiyat eseri olduğu konusunda genel bir uzlaşım olan bu romandan bazı kısımları anarak okuyucunun onu feminist bir eser olarak değerlendirmesinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak bir edebi metni feminist olarak adlandırmamızı sağlayan, tüm kuramların üzerinde uzlaştığı özel bir ölçüt olmasa da feminist eleştirinin genel bir çerçeve çizdiği söylenebilir. Bunun ötesinde okuru kendi perspektifi ve feminist duruşu ile eseri değerlendirmekten alıkoyacak bir şey yoktur.

Anahtar Kelimeler: Feminist edebiyat, Edebiyat, Feminist edebiyat eleştirisi, nelik, ölçüt.

AN INQUIRY ON THE NATURE OF FEMINIST LITERATUR

Abstract

The inquiry into the essence of a thing is one of the fundamental inquiries in philosophy. To describe the nature of something is to provide a definition of the object in question. To accomplish this, it is necessary to articulate the criteria that determine the core features of the object and set it apart from others. The focus of this work will be on the essence of feminist literature. Put differently, the investigation will focus on the criteria used to classify a piece of literature as feminist literature. To fulfill this objective, the initial step will be an examination of the nature of literature. The definitions of literature that surface from different viewpoints, as well as the deficiencies within those definitions, will be examined within this specific context. Second, after an investigation into critiques of

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, rabiatorpkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0028-845X

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

feminist literature, we can comprehend the historical process that involves both the reader-focused and writer-focused approaches to feminist literary critique. The early stage of feminist literary critique involves readings of the works of male authors through the lens of a female reader, yielding a different interpretation. While the works being examined in this stage are not feminist in nature, the analysis and critiques surrounding these works approach them from a feminist standpoint. The second approach, which is the feminist critique of female authors, can be classified into two different types. The first type focuses on the feminist elements present in the literary works of female authors, while the second type delves into the exploration of new possibilities for a female discourse. The works of feminist authors can be classified as feminist due to feminist content or feminist language employed within those works. In the last part of this work, Margaret Atwood's novel, *The Handmaid's Tale*, will be assessed as an exemplar of feminist literature. Through the examination of certain passages from this novel, which is generally acknowledged as a feminist literary work, we will explore the rationale behind readers' assessment of it as a feminist piece. In conclusion, despite the fact that there is no single criterion for labeling a piece of literature as feminist that all theories agree upon, feminist critique provides a general framework. Furthermore, there are no barriers that would prevent readers from evaluating the piece based on their own perspective and feminist standpoint.

Keywords: Feminist literature, Literature, Critique of Feminist literature, nature, criterion.

Giriş

Bir edebiyat eserini feminist bir yapıt olarak değerlendirmemizi sağlayan ölçütün ne olduğunu biliyor muyuz ya da böyle bir ölçüt belirleyebilir miyiz sorusunu odağına alacak bu çalışmanın zemininde yatanın felsefenin de en temel sorularından biri olan neliği sorusu olduğu düşünülebilir. Çalışmada neliği araştırılan konu ise feminist edebiyattır. Başka bir ifade ile denilebilir ki bu çalışma feminist edebiyat ile ilgili olmakla birlikte felsefi bir çalışmadır. Benzer bir yaklaşımı ve ifadeyi Derek Attridge'nin Jacques Derrida seçkilerinden derlediği *Edebiyat Edimleri* metnine kendi yazdığı giriş bölümünde de görürüz; Attridge Batı felsefesinde sürekli sorulan bir soru olan edebiyatın ne olduğu sorusunun edebi değil, felsefi olduğunu, edebiyatı edebiyat yapmanı ve onu edebiyat olmayandan ayırmanı bulmayı amaçladığını belirtir (Attridge, 2010, s. 1). Bu çalışmada da feminist edebiyatın neliği araştırılacaktır. Bunu yapabilmek için izlenecek yolda ilk önce ele alınması gereken edebiyatın ne olduğu olmalıdır. Daha neyi edebiyat olarak kabul ettiğimiz bilinmeden neyi feminist edebiyat olarak düşündüğümüz de yanıtlanamaz. Oysa edebiyatın ne olduğu sorusunun bile herkesin üzerinde uzlaştığı basit ve tek bir yanıtının olduğunu söylemek zordur. Edebiyatın ne olduğuna ilişkin düşünceler hem zaman içinde değişmiştir ve değişmektedir hem de edebiyatı farklı kuram veya bakış açılarından çok farklı tanımlayanlar bulunmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde edebiyatın ne olduğuna

yönelik farklı bakış açılarından yapılan tanımlar ve bu tanımlarda eksik kalan yönler genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca edebiyata bakış açısının zaman içindeki değişimine de örnekler verilecektir. Bunların sonucunda spesifik bir edebiyat tanımı yapılamasa da edebiyat üzerine genel fikirler incelenip değerlendirilecek ve edebiyatı nasıl düşünmek veya düşünmemek gerektiği üzerine de bazı belirlenimlerde bulunulacaktır.

Edebiyatın neliğinin kısaca tartışıldığı bu ilk bölümden sonra çalışmanın sonraki bölümünde feminist edebiyat incelenecektir. Bunu yapmak için feminizmin ne olduğunun da anlatılması gerektiği düşünülebilir. Ancak bu çalışmayı feminist edebiyatın felsefi incelemesiyle sınırlı tutmak adına feminizm ayrıntılı olarak incelenmeyecektir. Feminizmin ne olduğunu, tarihini ve türlü feminist kuramları veya düşünürleri inceleyen birçok çalışma literatürde mevcuttur. Bunlardan kısaca bahsedilip geçilirse eksik ve yüzeysel kalacaktır. Detaylarıyla incelenirse de çalışmanın hem kapsamı çok genişleyecek hem de izleği tamamen değişecek ve feminist edebiyat ile ilgili bir çalışma olmaktan çıkıp feminizm çalışmasına dönecektir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde feminizm sadece edebiyatla ve sanatla ilişkisi içinde incelenecektir. Denilebilir ki feminist eleştiri ve feminist edebiyat kuramları ikinci bölümün ana konusunu oluşturacaktır. Bu bakımdan feminizm tarihi incelenmeyecek olsa da feminist edebiyat eleştirisinin başlangıçta edebiyat eserlerine nasıl yaklaştığı ve bu bakış açısının eksikleri fark edilerek eleştirinin zaman içindeki dönüşümüne yer verileceğinden feminist eleştirinin tarihi genel hatlarıyla çalışmada kendisine yer bulacaktır. Örneğin feminist eleştiri edebiyata başlangıçta kadın okur veya kadın yazar üzerinden sınıflandırma yaparak yaklaşmıştır. Bu bakış açısının yetersizliğinin sebepleri çalışmada ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunun dışında çalışmanın bu bölümünde feminist edebiyat eleştirisinin temel varsayımları ve amaçları ortaya konulup edebiyat eserlerinin feminizm bağlamında toplumsal katkısı gösterilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise bir edebiyat yapıtı örneği üzerinden incelenen konular tekrar değerlendirilecektir. Örnek olarak seçilen metin Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı distopik romanıdır. Bu metnin seçilmesinin sebebi eserin feminist bir roman olduğu konusundaki genel fikir birliğidir. Bu metin hakkında daha önce akademik çalışmalar yapılmış olsa da bu tartışmalarda yapıtın feminist bir roman olup olmadığı ya da bu romanı feminist diye düşünmemizin sebebinin ne olduğu net değildir. Bunların daha çok belli bir kuram çerçevesinde romanı örnek olarak kullanan o kuramın kavramsal çerçevesi ile romanı değerlendiren sosyolojik ya da felsefi çalışmalar oldukları söylenebilir. Bu çalışmada ise roman belirli bir kuram çerçevesinde ele alınmayacaktır. Romanı feminist olarak değerlendirmemizin sebepleri yapıttan bazı kısımları alıntılıyıp

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

okuyucuya düşündürebileceği, sorgulatabileceği şeyler gösterilerek incelenecektir. Bunu yaparken ise çalışmada bazı felsefi kuramlardan yararlanılıp örnek verilen yerler bulunmakla birlikte feminizme dair günlük hayat deneyimimizle ilişki kurarak daha genel şeyler söylenen kısımlar da vardır. Böylece metnin içindeki bazı kısımlardan hareketle bu romanı feminist bir roman olarak düşünebileceğimiz ortaya konulacaktır. Ancak romanın feminist olduğuna dair genel uzlaşım bulunmasına ve bu çalışmanın da metnin bazı kısımlarından hareketle romanın feminist olarak düşünülebileceğini göstermesine karşın söz konusu olan bir romanı feminist yapan ölçütü belirleme problemi olduğunda işimizin hiç de kolay olmadığına dikkat etmek gerekir.

Çalışmanın sonuç bölümünün temel meselesi de bu olacaktır. Edebiyatın neliğine ilişkin bile kestirmeden bir yanıt verilemezken bir şeyi feminist edebiyat olarak değerlendirmeyi sağlayan ölçüt veya ölçütlerin ne olduğu kolayca ve kısa zamanda belirlenemeyebilir. Tıpkı edebiyata dair tanımlarımızın her zaman ideolojik ve içinde yaşanılan zamanın değer ve beğenileriyle ilgili olması gibi feminist edebiyata yaklaşımımızın da ideolojik bir boyutu olduğu gibi tarihsel bir yönü de vardır. Ayrıca okuyucunun feminizme dair bilgi ve farkındalığının da incelenen edebiyat metninin feminist diye ele alınmasında etkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Tüm bu meseleler tartışılarak sonuçta bir edebiyat eserini feminist edebiyat olarak değerlendirmemize sebep olan ölçütün ne olabileceğine veya böyle bir ölçütün ortaya konulup konulamayacağına ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

Edebiyatın Neliği

Edebiyatın neliğine ilişkin soru basit bir tanımla cevaplamanın yeterli olacağı bir soru değildir. Üstelik her meselede olduğu gibi edebiyatın ne olduğu ve nasıl olması ya da olmaması gerektiğine ilişkin, çağlar ve perspektifler ile ilişkili olarak her filozof veya sanat/edebiyat eleştirmenince farklı görüşler ortaya konulmuştur. Okurun ortak kanısını temel aldığımızda bile geçmişte bilimsel bir kaygıyla yazılmış bir eserin bugün artık ancak edebi olarak okunduğu durumlar mevcuttur.¹ Öyleyse Terry Eagleton'un da belirttiği gibi metnin sadece kurmaca olması edebi sayılması için yetmeyeceği gibi kurmaca olmayan bir

---

¹ Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı: Giriş* metninin edebiyatın ne olduğunu sorguladığı giriş bölümünde Hobbes'un *Leviathan*'ının, Descartes ve Pascal'ın felsefelerinin edebiyat alanına dâhil olduğu düşünülen örnekler olduğunu belirtir. Bu örnekleri vermektaki amacı ise kurmaca olup olmamasına bakmanın bir metnin edebiyat eseri sayılıp sayılmayacağı konusunda bize net bir ölçüt sağlayamayacağı savını temellendirmektir.

metin de edebiyat sayılabilmektedir (2004, s.17). Kurmaca olmak, hayal ürünü olmak başka bir ifade ile imgelemin ürünü olmaktır ki bu da imgelerle iş görmek anlamına gelir. Nitekim sanat eserini imge ile ilgisinde ele alan görüşler de meseleye bu perspektiften bakıyorlar diye düşünülebilir. Yani felsefi bir metin kavramsal iken sanat eseri olarak bir edebi metin imgesel olarak tanımlanabilir kimi görüşlerce. Ancak imge ve kavram arasındaki fark sınırları öyle kolayca çizilebilecek bir fark mıdır tartışılabilir.² Ama yine benzer bir itirazla bu yaklaşım da eleştirilebilir, çünkü deneme türündeki edebi eserlerin imgeler kadar kavramlardan da yararlandığı açıktır.

Eagleton ikinci bir yol olarak metnin diline bakmanın da başka bir kabul olduğunu belirtir ancak bu da bize kesin bir sonuç vermeyecektir, çünkü gündelik dili bozan aygıtların her kullanımı örneğin argo edebiyat olmayacağı gibi gündelik dil de toplumun tüm sınıflarında ortak ve eşit paylaşılan yekpare bir bütün olarak düşünülemez. Bir işçi ile bir Oxford filozofu gündelik hayatta aynı dili kullanmamaktadırlar, ayrıca her ikisi de farklı durum ve ortamlarda farklı bir dil kullanarak konuşmaktadırlar. Ayrıca bu durumda biçimi sanatsal yapmaktan ziyade içeriğe önem veren deneme türü eserleri nereye yerleştirmek gerekecektir; onların edebiyat olmadıkları da içerikten ziyade biçime önem verdikleri de söylenemez. Sonuç olarak edebiyatın bir özü olmadığını söyler Eagleton; edebiyat kavramı sabit bir varlığa değil bizim değer yükleyerek yaptığımız bir sınıflandırmaya göndermede bulunur. Ancak değer yargıları da hem bakış açısına göre hem de tarihsel olarak değişime açık olduklarından kesin ve değişime kapalı bir edebiyat tanımı olamayacağı ortadadır (2004, s. 18-28). O zaman metin boyunca edebiyat derken aslında üzerine görünmez bir çarpı atacağını söyleyen (2004, s. 28) Eagleton'a benzer şekilde çalışma boyunca genelde bir edebiyat eserini özelde bir romanı feminist yapan ölçüt araştırılırken aslında bir metni edebiyat yapanın ne olduğunun bilinip de sadece o edebi metni feminist yapanın araştırıldığı sanılmamalıdır. Başka bir deyişle hali hazırda edebiyata ilişkin kabul görmüş bir tanım olmadığını bilincinde olarak edebi kabul edilen eserleri feminist olarak sınıflandırmayı sağlayan ölçütün ne olacağı ya da böyle bir ölçüt ortaya koymanın mümkün olup olmadığı araştırılacaktır. Edebiyat değer gören yazı olarak düşünülüp tanımlandığında dahi, “insanlar bir esere bir yüzyılda felsefe, sonraki yüzyılda ise edebiyat (ya da tersi) muamelesi yapabildikleri gibi, hangi yazıyı değerli buldukları konusunda da fikir değiştirebilirler” (Eagleton, 2004, s. 18-24). Ancak bu, bir yazının değerli bulunup edebiyat sayıldığında onun aynı zamanda türünün güzel bir örneği olarak kabul edildiği anlamına da

---

² Kavram ve imgenin ne olduğu ve farkları üzerine bir çalışma örneği için bakınız Bravo, H. (2006). Hayal, İmge, Kavram. *Uluğ Nutku'ya Armağan*, 348-370. İstanbul: İnkılâp.

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

gelmemektedir, çünkü bir metin edebiyat ama kötü bir edebiyat eseri olarak sınıflandırılabilir. Bunun yanı sıra yüzyıllardır edebiyat olduğu kabul edilen bir eserde de ona verilen değer aynı değer olamayacağına dikkat çeker Eagleton, bugünün Homeros'u ile Orta Çağ'ın Homeros'unun aynı olmadığını, farkında olunmasa dahi farklı tarihsel dönemlerde insanların kendi kaygı ve amaçlarına göre aynı metinleri değerli ya da değersiz gördüklerini belirtir. Eagleton edebi eserleri okuyan toplumların bilinçsizce de olsa onları "yeniden yazdığını" ve daha da iddialı olarak yeniden yazma olmayan hiçbir okumanın olmadığını belirtir (2004, s. 29). Bütün bunlardan asla edebiyata ilişkin değer yargılarımız tamamen özneldir sonucuna gitmeyecek olan Eagleton, aslında bu değer yargılarının içinde yaşanan toplumca belli öğeleri öne çıkararak ve onların kategorize etmede daha önemli oldukları inancını aşılıyarak ister istemez ideolojik olduklarına vurgu yapar (2004, s. 30-32). İdeoloji kavramını sadece insanların çocukluktan getirdikleri bilinçdışı inançlar için değil de özellikle "toplumsal iktidarın muhafazası ve yeniden üretilmesi ile ilişkisi olan hissetme, değerlendirme, algılama ve inanma tarzlarını" (2004, s. 32) kastederek kullandığının da altını çizer. Sonuçta nesnel, betimleyici bir tanımı yapılamayacak olan edebiyatın insanların keyfi bir şekilde edebiyat diye adlandırdıkları şey de olmadığı, bir metnin edebiyat olduğunu söylememizi sağlayan değer yargılarının toplumsal ve ideolojik olduğu ortaya konulur (Eagleton, 2004, s. 33).

Feminist Edebiyat Eleştirisi

Berna Moran *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı çalışmasında edebiyat ile feminizm ne açılardan bir arada düşünülmüş diye bakıp genel bir çerçeve çiziyor. Bunu yaparken feminist eleştirinin önce kadını okur mu yazar mı olarak ele aldığına göre ilk sınıflandırmayı yapıyor. Daha sonra yazar kadını inceleyen feminist yaklaşımları da amaçları bakımından ikiye ayırıp ilkinin kadın yazarları tarihsel olarak incelediğini, ikincisinin ise yeni bir kadın söyleminin olanağını araştırdığını belirtiyor. Kristeva, İregaray gibi sıklıkla duyduğumuz isimler de aslında bu son gruba dahil; felsefeleri Lacan'a ve Derrida'ya dayanan filozoflar (Moran, 2004, s. 249-59). Bu çalışmada ise kadın yazarı ya da okuru temel almak yerine metnin kendisindeki hangi ölçüt sebebiyle feminist diye adlandırılabilirliği üzerinde durulacaktır. Bunun için önce Berna Moran'a kulak verip feminist eleştirinin nasıl başladığını ya da ne açılardan konuya yaklaştığını görüp ardından bu şekilde ele alındığında çıkabilecek problemlere dikkat çekmek yerinde olur.

Feminist eleştirinin çeşitleri olduğu, farklı ideoloji ve kuramlardan beslendiği söylenebilir. Yine de kadın okurlar açısından edebiyata bakarak ilk örneklerini vermiştir. “Edebiyat yapıtlarına bakıldığında, yalnız gerçek yaşamda değil, romanlarda, şiirlerde, oyunlarda kadının aşağılandığı, horlandığı ve böylece ataerkil düzenin bu yoldan da desteklenip sürdürüldüğü görülür” (Moran, 2004, s. 249). Feminist eleştiri de edebiyat eserlerindeki bu tutumu göstermek için başlamış, zamanla başka sorunlara yönelmiştir. Soruna yaklaşım bakımından daha önce belirtildiği üzere iki ana yönelim olduğu söylenebilir; okur olarak kadına ve yazar olarak kadına yönelik yaklaşım (Moran, 2004, s. 250). Okurun kadın olmasının metni okuyan erkeğe göre onu farklı algılamasına yol açacağı ilkesinden yola çıkan okur kadına yönelik ilk eleştiri cinsel ideolojiye kadının erkekten farklı tepki vereceği düşüncesine dayanır. Ama burada esas alınanın biyolojik cinsiyet olmadığı da belirtilir. Yani biyolojik olarak kadın olmak metni kadın okur gibi okumak için yeterli olmayacaktır, gerekli olan kültürle kazanılan belirli bir kadınlık bilincidir. Bu eleştirinin amacı şöyle özetlenebilir; erkek yazarın metnine kadın okur olarak eleştirel yaklaşarak “metindeki cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini ve klişe kadın tiplerini saptamak” (Moran, 2004, s. 250-1) ve feminist açıdan yorumlamak. Bu çalışmada ise okura yönelik eleştirideki iki noktada bazı yetersizlikler olduğu düşünülmektedir. İlki “kadın” okur düşüncesine bu eleştirilerin; kadınlık biyolojik cinsiyetle de cinsel yönelimle de belirlenip sınırlanmaz. Edebi metindeki cinsel ideolojiyi tespit edebilmek için gerekli görülen “kadınlık” bilinci heteroseksüel bir erkekte asla görülemez düşüncesi tartışmaya açıktır ve sorgulanmalıdır. Bunun üzerinde uzun uzun durmak çalışmanın içeriğinde sapmaya yol açacağından şimdilik sadece sorunlu bulunan bu durum ifade edilip geçilecektir.³ İkinci eleştiri ise, metnin “erkek” yazar tarafından yazılmış olduğunun varsayılmasınadır. Noclin’in de Foucault’ya yaslanarak belirttiği üzere cinsel ideoloji konusunda toplum tarafından paylaşılan belli söylemler vardır. Kadınlar bundan tamamen muaf değillerdir. Kadınlara dair varsayımlar sağduyulu geçerli olabilecek görüşlerin bir bütünü gibi sunuldukları ve tartışılmadan kabul edildikleri sürece sanat alımlayıcıları için de görünmez oldular. Oysa bu varsayımlar sadece sanat ile ilgili değildir, aynı zamanda var olan toplumsal cinsiyet farklılıklarına dair söylemlerle ilişkilidirler. Noclin amacının

---

³ Feminizm kendi aramızda çalıp söylediğimiz bir türkü mü? Eğer erkekler cinsel ideolojiyi asla okuyamayacaksa geleceğe dair feminist umutlarımız anlamlı olmazdı. Bunun yanı sıra oğlan çocuklarının farklı yetiştirilmesi konusundaki talepler de anlamsızlaşır. Ancak feminist çalışmalarda biyolojik cinsiyetle sınırlı tutmayarak da olsa özne olarak kadın veya biz kavramlarının kullanılmasında yaşanan tereddütlerin etraflıca tartışıldığı bir çalışma örneği olarak bkzn. Yardımcı, S. (2020). Hepimiz Likeniz! Feminist Yaşam ve Dünyayla Akrabalık. *Türkiye’de Feminist Yöntem*. (E. Erdoğan ve N. Gündoğdu, Der.), 93-111. İstanbul: Metis.

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

İktidarın toplumsal cinsiyete dair söylemlerini çözmek olduğunu belirtir. Çünkü iktidarın en temel işlevlerinden biri tarihin belli bir anında açık görünen iktidar ilişkilerini doğal ve süresizce geçerli imiş gibi göstermeye çalışır. Yani görünmez iktidar sembolik olarak ona maruz kaldığını kabul etmeyenlerin suç ortaklığı ile işlemeye devam eder. Kadınlar da bu konuda erkeklerden daha fazla bağımsızlığa sahip değildir. Bu suç ortaklığı kadınların da paylaştığı bir durumdur, yoksa kendi nosyonlarını kadınlara dayatan birtakım hâkim erkekler değildir söz konusu olan (Nochlin, 2020, s. 15-6). O zaman hem biyolojik cinsiyeti hem cinsel yönelimi bir kenara bırakıp yapılması gerekenin bu doğalmış gibi gösterilen yapıların birer inşa olduğunu farkına varıp onları yapı sökümü uğratmak olduğu düşünülebilir (Nochlin, 2020, s. 32). Burada söylenmek istenen çok daha yalın bir şekilde özetlenecek olursa kadın yazarlar da erkek yazarlar gibi cinsiyetçi normları kullanarak edebi eserler verebilirler ve feminist eleştiri bunlar hakkında da çalışabilir. Yani bu feminist eleştirinin kadın okura yönelik olan bu ilk tarzında hem okurun kadın olması gerektiği görüşü hem de erkek yazarların metinlerindeki cinsiyetçiliği ele almakla yetinme tutumu eleştiriye açıktır.

Moran okura yönelik feminist eleştirinin ilk örneklerinin Simone de Beauvoir'un *La Deuxième Sexe* (1949) yapıtında şu şekilde görüldüğünü belirtir. "Simone de Beauvoir kadının politik ve ekonomik alanda ezilmesini bir alt-yapı, kadını aşağılayan sanat ve edebiyatı da bu durumu yansıtan bir üst-yapı olarak saptamaktadır" (Moran, 2004, s. 251). Moran başka bir örnek olarak Kate Millet'in *Cinsel Politika* (1969) adlı yapıtını verir ki, okur kadına yönelik eleştirinin yöntem olarak şekillenip yerleşmesinin bu yapıtla olduğunu ifade eder. Kitapta bazı yazarların eserleri üzerinden örneklerle kadına bakış, kadının aşağılanması gösterilip ataerkil düzen hakkındaki iddialar serimlenmektedir. Moran'a göre, Millet romanları cinsler arasındaki güç ilişkilerini yansıtan örnekler olarak incelemektedir (Moran, 2004, s. 251-252).

Edebiyat yapıtlarında kadın karakterlere dair yaratılmış klişe iki karşıt kadın tipinin varlığını ortaya çıkaran da yine okur kadına yönelik eleştiridir. "Evdeki melek" ve "canavar" adının verilebileceği bu iki tip birbirine karşıt olarak konumlanmış iki klişe uçtur ve Gilbert ve Gubar'a göre "evdeki melek" imgesi ataerkil toplumdaki erkeğin idealleştirdiği namuslu, alçakgönüllü, uysal kadın imgesidir. Ortaçağ'da Bakire Meryem'in saflık imgesiyle beslenmiş bu imge daha sonra on dokuzuncu yüzyılda dönüşüm geçirerek dinsel yanından çok kadınlık görevlerinin öne çıktığı bir forma bürünmüş, evine, kocasına

ve çocuklarına bağlı bir tipin imgesi haline gelmiştir. Karşıt uçta ise, bağımsızlığına düşkün, erkeklerin kendisine biçtiği rolü benimsemeyen, bu yüzden erkeklere korkutucu gelen “canavar” kadın tipi yer alır (Moran, 2004, s. 252-253). Edebiyat yapıtlarında böyle klişe kadın tiplerinin çizilmesinin feministler için anlamı ve önemi ise, bu şekilde ayrımlar yaparken aslında doğuştan, doğal biyolojik kadınlık ile kültürel normlar ile belirlenen toplumsal kadınlık arasındaki farkı ortadan kaldırarak kadınların bir tür oyuna getirildiğini düşünmelerindedir. Erkekler bu şekilde işlerine gelen toplumsal normları dışı olmanın tanımı gibi ortaya koymakta ve masumiyet, uysallık gibi istenilen toplumsal özelliklerin doğal olduğuna kadınları inandırmaya çalışmaktadırlar. Kısaca özetlemek gerekirse, feminist eleştirinin tarihsel olarak ilk evresi gibi düşünülebilecek okura yönelik feminist eleştiri daha çok ideolojik bir tutum sergiler. Edebiyat yapıtlarındaki kadın düşmanlığını, kadın tiplerini inceler ve kadının edebiyattaki durumu ile ataerkil toplumlardaki durumu arasındaki ilişkiyi çözümler (Moran, 2004, s. 253-254). Burada yine de belirtmeden geçmemek gerekir ki; cinsiyet/ toplumsal cinsiyet ayrımı feminist teoriler için hala önemli bir ayrım olmakla birlikte bu kadar basit ele alınmamaktadır artık. Özellikle Judith Butler *Cinsiyet Belası* metninde bu kavramları derinlemesine inceler. Eşcinsel ve trans bireyler düşünüldüğünde cinsiyeti sadece doğduğumuzdaki doğal biyolojik durumla açıklamanın yetersiz kalacağı fark edilebilir. Ama bunun dışında daha da önemlisi biyolojik gibi görünen birçok olgunun en başından toplumsal cinsiyet ile ilgili olduğunu ifade eder Butler. Bu durumda da cinsiyet kültürel inşadan bağımsız doğal yan olarak düşünülemeyeceğinden ayrım baştan geçersizleşecektir. “Eğer cinsiyetin değışmezliğine itiraz edilirse belki de “cinsiyet” denen bu insanın da toplumsal cinsiyet denli kültürel bir inşa olduğu, hatta belki de “cinsiyet”in aslında zaten başından beri toplumsal cinsiyet olduğu, yani cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın aslında ayrım falan olmadığı ortaya çıkar” (Butler, 2010, s. 52).⁴

Daha sonraları ise yazar olarak kadını inceleyen feminist eleştiri ön plana çıkmıştır. Bu eleştiriye Moran amaçları bakımından ikiye ayırır; ilkinde edebiyat tarihindeki, kadın yazarların incelendiğini ikincisinde ise yeni bir kadın söyleminin olanaklarının araştırıldığını ortaya koyar (Moran, 2004, s. 254). Virginia Woolf’un *Kendine Ait Bir Oda* (1924) metni ilk örnek kabul edilse de kadını yazar olarak ele alan Feminist Eleştiri’nin kendini kabul ettirmesinin ancak elli yıl sonra gerçekleştiğini belirtir Moran. 1975-1980

---

⁴ Bütün bunlardan hareketle Butler bu ayrımı tamamen yok sayıp kullanmayı bırakmamakta ama toplumsal cinsiyetin üzerine inşa edildiği yüzey olarak doğal kabul edilen cinsiyet kavramını eleştirip ayrımın başka şekilde formüle edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Burada çalışmanın konu kapsamını çok açacağı için daha fazla detaya girilmeyecektir. Ancak ayrımın çağdaş feminist kuramlarda basitçe cinsiyet doğal olan, toplumsal cinsiyet kültürel olan şeklinde yapılmadığına dikkat çekilmek istenmiştir.

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

yılları arasında yayınlanan bazı incelemelerle bunun mümkün olduğunu belirterek bu inceleme yazarlarına, Janet Kaplan'ı Ellen Moers'i, Elaine Showalter'ı, Gilbert ve Gubar'ı örnek gösterir. Bu eleştirmenlerin şu ortak görüşten hareket ettikleri söylenebilir; kadın yazarların ayrı bir geleneği olduğu, çünkü tarihte benzer baskılara uğradıkları, bu sebeple de dünyayı erkek yazarlardan farklı gördükleri ancak bunun biyolojik olmadığı toplumsal olarak yaşadıkları ortaklıklar nedeniyle oluşturdukları alt-kültürü romanlarında da dile getirmeleri sayesinde yazıları arasında bir benzerlik bulunduğu görüşü (Moran, 2004, s. 254-255).

Showalter incelemelerinde İngiliz roman tarihindeki kadın yazarlara bakıldığında üç farklı evre görülebileceğini belirtir. İlk evrede erkek yazarların taklit edildiğini, ikinci evrede kadının bilinçli bir şekilde erkek yazarların geleneğinden ayrılıp feminist bir tavırla kadınların uğradıkları haksızlıkları ortaya koyduğunu, üçüncü evrede öykünmenin de protestonun da bırakılarak kadın yaşantısına yoğunlaşıp kadına özgü bir sanat ve estetiğin araştırıldığını ortaya koyar (Moran, 2004, s. 255-256). Gilbert ve Gubar'ın kadın yazarların başlangıçta ters bir ortamda yazmak zorunda kaldığına dair görüşlerine de dikkat etmekte fayda vardır. Çünkü yazmanın da diğer yaratma etkinlikleri gibi doğallığında erkeğin işi olarak görüldüğü bir dönemde kadın yazarların eylemi yakışıksız, doğaya karşı, küstah bulunmaktaydı. Kadının yazma teşebbüsü kendisine dayatılan “evdeki melek” rolünü bırakmayı gerektiriyordu ve Gilbert ve Gubar bunun psikolojik zorluğu ile on dokuzuncu yüzyıl boyunca kadınların öfke ile yazdığını, bu bunalımı ancak zamanla aşarak kadına özgü roman geleneğini oluşturabildiklerini dile getirir, bu açıdan on dokuzuncu yüzyıldaki kadın yazarların romanlarındaki kadın karakterlerde de melek prototipi ile canavar prototipi aynı anda gözlemlenir, çünkü olduğu şey ile ondan beklenen şey arasındaki çatışmayı yazar yaşamında da deneyimlemektedir; bu benzer yaşantılar dönemin kadın yazarlarında ortak temalar ve ortak feminist öfkeyi fark edilir kılar (Moran, 2004, s. 256-258).

Yazar olarak kadına yönelik eleştirinin ikinci türü ise kuramsal düzeyde kadın söylemini inceler. Moran bu yaklaşımdaki feministlere örnek olarak Helene Cixous'u, Luce Irigaray'ı, Julia Kristeva'yı, Monique Wittig'i sayar ve onların kuramlarını psikanaliz, dilbilim veya biyoloji gibi bir bilim dalı üzerinden temellendirmeyi amaçlarken Lacan'ın ve Derrida'nın düşüncelerinden yararlandıklarını belirtir. Bu kuramcılarının amacı artık erkeklerin edebiyat eserlerindeki kadını aşağılayan cinsiyetçi tutumu ortaya koymak

olmadığı gibi kadın yazarların tarihini ve yapıtlarını incelemek de değildir. Amaçları kadınlığın kadın söylemi ile bağını ve kadına özgü söylemin özelliklerini ortaya koymaktır. Bu kuramcılar kadın söyleminin önemini, Batı kültürünün kadını baskılayan dil ile bağlantısında görürler. Batı kültürünün erkeği üstün görmesi sadece din ve felsefeye dayanmaz, dil de bu bağlamda oldukça etkilidir. Erkek egemenliğini sağlayan ve destekleyen bu dile savaş açıp onun egemenliğini yerinden etmek ve bir kadın söylemi yaratmak önemli ve gereklidir. Bu kadın söyleminin ne olduğu veya ne olması gerektiği konusunda kuramcılar arasında tam bir uzlaşım sağlanmış değildir. Bunlardan biri olan Cixous'un kuramına daha yakından bakarsak, onun Batı kültürünün diline saldırmak için Derrida'nın Batı Metafiziğinin sözmerkezci olduğu görüşünden hareket ettiğini görürüz. Derrida'ya göre, bu durum dile dair bir yanılgıdan kaynaklanmaktadır. Cixous Batı kültürünün bu yanılgıyı yansıtan dil anlayışı yerine sözmerkezci olmayan bir kadın söylemi yaratır ki bunu yaparken bu kültürün aynı zamanda phallogocentric olduğuna, yani fallusu gücün simgesi olarak gördüğüne dikkat çeker. Bunu açıklarken de Derrida'da da olduğu gibi ikili karşıtlıklardan yola çıkar. Derrida gibi o da geleneksel bakış açısında ikili karşıtlıklar arasında hep bir hiyerarşi olduğuna değinir. Geleneğe göre, doğa-kültür, form-madde, ruh-beden, erkek-kadın gibi örneklendirilebilecek bu karşıtlıklarda birinciler ikincilere üstündür. Derrida kendi yapısöküm yöntemiyle bu karşıtlıklar hiyerarşisini bozmaya çalışmaktadır. Cixous bu ikili karşıtlıkların temelinde etken-edilgen karşıtlığı ile eşleştirilen erkek-kadın karşıtlığının yattığını düşünür. Derrida gibi o da bu hiyerarşiyi yıkmaya çalışır; ideolojik olan erkek-kadın hiyerarşisi gerçeği yansıtmamaktadır. Bu ikiliği ve üstün değerlerin erkeğe, aşağı olanların kadına yüklenmesini tüm ataerkil toplumlarda gözlemlenebilir. Dinsel metinlerde ve mitolojide erkek üstün, önemli ve etken iken kadın aşağı, önemsiz ve edilgen olarak tasvir edilir. Erkeğin akli vurgulanırken kadında duygusallık öne çıkarılır. Benzer bir yaklaşımı Freud'un psikanalizinde de görürüz; erkek organı olan penis, kadın klitorisinden üstündür; klitoris norm olan penise göre bir düşüş, eksiklidir. Derrida bu değerler hiyerarşisinin phallogocentric bir ideoloji yansıtmamasını logocentrism terimiyle birleştirerek Batı kültürünü phallogocentrism kavramı ile tanımlayabileceğimizi belirtir. Cixous kadınların ezilmesine yarayan bu kültür sisteminden çıkmak için phallogocentric olmayan, kadınca alternatif bir dil arayışındadır. Cixous, Irigaray ve Kristeva'nın önerdikleri kadınca dil, ataerkil dili yıkmayı hedefleyen ve ikiliklere yer vermeyen bir başkaldırı dilidir. Derrida'nın sözmerkezci metinlerde bulunduğu yanılgıya düşmeyen, yazınsal özellikler taşıyan, différance'ın bilincinde olan bir dil. Bu özelliklere sahip bir dili yaratmaya kadınlar daha yatkın ise de sadece kadın yazarlarda değil, dilin geleneksel kurallarına aldırmayan kimi erkek yazarlarda da bu dil görülebilir. Cixous kendi

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

yazılarında da böyle bir dil kullanmaya çalışır (Moran, 2004, s. 258-262). Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta daha vardır. Cixous amaçlanan kadın yazınının⁵ sadece şiirle mümkün olabileceğini düşünür; roman sabit dilin sınırlarını kullanırken şiir dili özgürleştirir (Aykut Türker, 2003, s. 299). Bu çalışma açısından bu görüş önemlidir çünkü neyin feminist edebiyat olduğu incelenirken şiir dışındaki edebi türleri dışarıda bırakmak indirgeyici bir tutumla sonuçlanırdı. Öte yandan Cixous hem kendi yazılarında dişil yazın örneği vermeye çalışmıştır hem de çok sayıda tür ve eleştirel biçim üzerine dişil yazın ile ilişkili olarak çalışmıştır. Bu nedenle Cixous şiire roman karşısında öncelik vermesine rağmen bu görüşü şiir dışındaki türlerin feminist edebiyat olarak adlandırılmayacağı şeklinde anlamamak gerekir.

Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi* kitabında Moran'dan farklı bir yol izleyerek feminist eleştiriyi Showalter'a dayanan kadın okura yönelik kadın yazara yönelik ayrımı üzerinden giderek incelemeyi, feminist kuramları tarihsel olarak sınıflandırarak ilerler. Böylelikle de Moran'ın *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*'de yer vermediği Marksist/Sosyalist Feminist Eleştiri de metinde kendisine bir yer bulmuş olur. Ancak Humm yapıtında sınıflandırmayı farklı yapmış olsa da hem kadınların nasıl tasvir edildiğinin eleştirilmesinin hem de cinsiyetçi dil eleştirisinin feminist eleştirideki öneminin farkındadır ve bunu şöyle dile getirir.

Kadınlar, kadınların sembolik olarak yanlış tasvir edilmelerinin gücünün bilincine vararak ve bunu eleştirerek feminist olurlar. Bir cinsiyeti dil yoluyla edinmemizin yollarını anlamak ve dilin, öznelliklerimizi, sıkıntılarımızı oluşturmada oynadığı rolün feminist edebiyat eleştirisine önemli bir görev yüklediğini algılamak için (Humm 2002: s. 19).

Ayrıca feminist eleştirinin temel varsayımları ve amaçlarını ortaya koyarken de kadın okur ve kadın yazardan onun da söz ettiğini görebiliriz. Feminist eleştirinin temel üç varsayımı olduğunu düşünen Humm, bunları şu şekilde ortaya koyar. İlk varsayım; cinsiyetin dil yoluyla kurulduğu ve yazı üslubunda da görünürleştiği; bu nedenle de üslubun cinsiyet ideolojilerinin ifade edilmesini temsil etmek zorunda olduğudur. Bu varsayım temelinde feminist eleştiri; “cinsiyet ile ebedi biçem arasındaki etkileşimin sistematik bir açıklamasını yaparak, iktidar ve cinsel ayrımlarla ilgili genel sorunları içeren dil konusundaki meselelerden açıkça ve özgürce söz eder” (Humm 2002: s. 22). İkinci

---

⁵ Ebru Aykut Türker'in kadın yazını olarak çevirdiği kavram olan “l'écriture féminine” Türkçe'de genellikle dişil yazın olarak karşımıza çıkar, İngilizce'de ise feminine writing ile karşılır.

varsayım, cinsiyet-bağıntılı yazı stratejilerinin bulunduğudır. Bu kadın ve erkeklerin dili farklı şekilde kullanması olarak yalınlaştırılabilir. Üçüncü varsayım ise, edebiyat eleştirisi de ekonomik ve toplumsal geleneklerin parçası olduğundan onun da kullandığı eril normlar olduğu varsayımdır. Feminist eleştiri amaçları bakımından incelendiğinde ise dört amaç karşımıza çıkar. Bunlar; edebiyattaki erilliği yakalayıp göz önüne serme, edebiyatta kadının görünmezliğini fark edip yeni bir edebiyat tarihi oluşturma, feminist okur sorununu çözmeye çalışma ve son olarak da feminist eleştiri aracılığıyla feminist okur olarak yeni bir edimsellikte bulunabilmeyi sağlamadır (Humm 2002: s. 26). Yaklaşımı ve amaçları bakımından feminist eleştiri böyle özetlenebilir de feminist eleştirinin kendisi hem tarihselliği içinde değişip dönüştüğü hem de farklı feminist kuramlarca farklı yapıldığı için bu kadar kolayca ve kısaca tanımlanıp belirlenemeyebilir, spesifik bir şekilde kısa yoldan ortaya konamayabilir. Bunun sebebi Humm'un şu ifadesinden anlaşılabilir; "Feminizmin izmlerini uzlaştırmanın zorluğu, feminist eleştirinin edebiyat ve eleştiri hakkındaki geleneksel varsayımların otoriteleri kırmayı önermesindedir" (2002: s. 53). Bu nedenle Humm'un amaçlar olarak saydıkları genel bir çerçeve sunmakla birlikte, feminist edebiyat için tüm kuramları uzlaştıran özel, belirli bir ölçüt ortaya koymak zordur. Nochlin'in feminist sanat tarihi için söylediğinin feminist edebiyat için de geçerli olduğu ve bu çerçeveyi özetlediği düşünülebilir.

Feminist sanat tarihi arıza çıkarmak, sorgulamak, ataerkil yuvalanmaların tepesini attırmak için var. Ana akım sanat tarihinin yeni bir varyantı ya da bir ilavesi gibi görülmemeli. Tüm gücünü kullandığında, feminist sanat tarihi sınır aşmacı ve egemen çevrelere karşı bir pratiktir ve disiplinin temel yasalarından çoğunu masaya yatırmaya niyetlenir (Nochlin, 2020, s. 8).

Nochlin yapıttaki ilgisinin genel akıntıya karşı okumalar yaparak belli bir tipi merkezileştirip diğerlerini marjinalleştiren eğilimdeki yapıları ve işleyişleri açığa çıkarmak olduğunu belirtir. Bu ise geri planda her zaman ideolojiktir ve görünmez olanı görünür kılmayı amaçlamaktadır. Nochlin kadın sanatçıların yapıtlarına dair özcü nosyonların hepsine karşı çıkarak onların özgül yapıtlar verebildiğini göstermek istemiştir (2020, s. 8-10). Bu bölümde incelenen feminist eleştirinin genel çabasının da bu yaklaşımla ne kadar örtüştüğü fark edilebilir.

Ele aldığımız konuyu inceleme amacımız ve bakış açımız doğrultusunda istemeyerek de olsa dönüştürdüğümüz veya basitleştirmiş olabileceğimiz ise dikkat edilmesi gereken bir başka önemli husus. Feminist eleştirinin edebiyat eserlerine yaklaşımının hem tarihsel olarak yani zamanla değiştiğini hem de eleştirimenin bağlı olduğu kuram çerçevesinde değerlendirmesinin değişebileceği ortaya konulmuştur. Bunun

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

ötesinde bir edebiyat eserini feminist olarak adlandırmak için objektif bir ölçüt arandığında yöneldiğimiz, incelediğimiz nesneye ne kadar objektif yaklaşabildiğimiz sorusu da ayrıca cevaplanmalıdır. Burada bağlamından bir miktar koparmak pahasına Hattatoğlu'nun verdiği bir örnekten yararlanılarak Nasrettin Hoca'nın yakaladığı leyleğin gagası ve bacaklarını kısaltarak kuşa benzetmeye çalıştığı öykü anılabilir. Hattatoğlu bu örnek üzerinden araştırmacının bilgi nesnesine yaklaşımında kendi ilgi ve amaçlarının etkili olduğunu ve bilgi nesnesinin de bu ilgi ve amaçlar doğrultusunda dönüştürülmesinin söz konusu olduğunu göstermektedir. Hattatoğlu'nun bu örnek üzerinden yürüttüğü tartışma çok daha kapsamlıdır, bu dönüştürmenin bilgi nesnesinin de yararına olma imkanını bazı feminist çalışmalarla örneklendirerek araştırmaktadır (Hattatoğlu, 2009, s. 129- 132). Bu çalışmada ise biraz bağlamından kopartılarak ve daraltılarak bu örnekten yararlanılmıştır ve sadece bilen bilmek istediği şeye kendi ilgileri bağlamında yaklaştığı için onu kendi perspektifinden anlamaya çalıştığı ve bu süreçte isteyerek veya bilinçsizce leyleği kuşa döndürmüş olabileceği anımsatılmak istenmiştir. Yani bu çalışmada da feminist edebiyat eleştirisini nesne edinirken istemeden de olsa bir basitleştirme yapılmış olmasının gayet mümkün olduğunun farkında olunduğu gösterilmek istenmiştir.

Bir Feminist Edebiyat Örneği Olarak *Damızlık Kızın Öyküsü*

Çalışmanın bu bölümünde Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* romanının feminist bir roman olduğunun düşünülmesinin sebepleri araştırılacaktır. Bunu yapmak için romanın genel bir özetini vermek yerine romanın içinden bazı kısımlarından hareket edilerek okuyucuda yarattığı düşünceler ya da yaratabildiği farkındalıklar gösterilip bu romanın feminist olarak değerlendirilmesi temellendirilmeye çalışılacaktır. Örnek olarak bu edebi metnin seçilmesinin nedeni, genel olarak feminist bir yapıt olduğu konusunda çoğunluk tarafından kabul gören bir durumda olmasıdır. Bu uzlaşım kabulüne karşın metin ile ilgili çalışmalar onun feminist bir yapıt olup olmadığını sorguluyor ya da bunun sebeplerini araştırıyor da değildir. Bu eser genellikle belli bir feminizm kavramını ya da toplumsal cinsiyetle ilgili sosyolojik bir olguyu açıklamak için bir örnek olarak kullanılıyor. Bu çalışmanın amacı ise bir edebi metnin feminist olarak kabul edilmesinde spesifik bir ölçüt olup olmadığını ya da böyle bir ölçütün belirlenip belirlenemeyeceğini ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde inceleme yapılırken hakkında feminist bir roman olduğu konusunda uzlaşım olan bir eser için bile ona neden feminist denildiğini belirlemenin o kadar kolay olmadığı görülebilir.

Önce romanın yazarı olan Atwood'un eserinin feminist olup olmadığı sorulduğunda bu konuda kendi yanıtını değerlendirerek işe başlamak yerinde olabilir.

.... Damızlık kızın öyküsü feminist bir roman mı sorusu. Bütün kadınların melek oldukları ve/veya ahlaki seçim yapamayacak kadar mağdur oldukları ideolojik bir sistemi kast ediyorsanız, hayır. Kadınların insan – bütün o imlenen kişilik ve davranış çeşitliliğiyle birlikte– ve aynı zamanda ilginç ve önemli oldukları; ayrıca başlarına gelenlerin kitabın konusu, yapısı ve olay örgüsü açısından önemli olduğu bir romanı kast ediyorsanız o zaman, evet. Bu anlamda birçok kitap feminist kitaptır? (Atwood, 2019, s. 19)

Atwood'un buradaki yanıtından “bir edebiyat eserine feminist denmesini sağlayan ne?” tartışmasına dair spesifik bir ölçüt çıkmadığı açıktır. Kitabını belirli bir feminist kurama dayanarak da feminist olarak değerlendirmemiştir. Ancak birçok başka roman gibi kadınlara ve yaşantılarına önem verdiğini belirtmiştir. Çalışmanın bu bölümünde benzer bir yaklaşım sergileyerek spesifik bir feminist kurama bağlı kalmadan romandan bazı örneklerle yaşama ve yaşamdaki kadın problemlerine değinerek okuyucuda farkındalık yarattığı gösterilecektir. Burada adı distopya olsa da kadınlarla ilgili konularda romanın oldukça gerçekçi bir yaklaşımı olduğu ortaya konulacaktır. Olaylar gerçek değilse de erkeklerin kadınlara ve kadınların birbirlerine bakış açılarının gündelik hayattaki gibi ve dolayısıyla gerçekçi olduğu görülebilir. Hatta belki yaşamlarımızda çok da dikkat etmediğimiz bazı durumlara dikkat çekerek, bunları sorgulamamıza katkı sağlayarak da yazarın feminist bir iş çıkardığı söylenebilir.

Metinden birkaç örnek ile bunu nasıl yaptığı gösterilmeye çalışılmadan önce romanın genel kurgusunun erkeğin üstün, kadının aşağıda düşünüldüğü genel ikiliğe dikkat çektiğini vurgulamak gerekir. Derrida'nın Batı Metafiziğinin hep ikilikler hiyerarşisi üzerinden işlediğini belirten görüşlerinden hareketle postyapısalcı bir feminist olan Cixous de kadın erkek ikiliği üzerinden metinlerin birçoğunda fallosantrik bir yapı gördüğümüze dikkat çeker. Dinde, mitolojide, edebiyatta, psikanalizde hep erkek üstün, kadın aşağıdadır. (Moran, 2004, s. 260-1). Bu ikilik aynı şekilde *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde kurgulanan distopyada da var, bazı kadınlar diğerlerinden daha üstün olsa da örneğin eşler damızlıklardan daha fazla güce, hak ve özgürlüğe ama en önemlisi tanınmaya sahip olsa da son kertede kadınlar asla erkekler kadar saygıdeğer değildirlere ve birçok kısıtlamaya tabidirler. Bu ikiliğin ziyadesiyle farkına vardırıran bir distopya kurgulaması üzerinden metnin genel hikayesi ile feminizm arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir.

Bebeğini kaybetmiş bir anne ile belli simgesel hareketler yaparak acılarını paylaştığını gösteren iki damızlık kadının karşılaştıkları tepki, yüzlerine dik dik bakılması ve yas grubundan birinin kaldırırma tükürmesi oluyor. Öyküyü anlatan kadın (adını

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

bilmiyoruz biz de ona metne uyup Fredinki diyeceğiz) ekokadınların damızlık kadınları sevmediğini belirtiyor (Atwood, 2019, s. 72-3). Ekokadınlar, işlerine göre ayrılmadığı için kıyafet rengi de sabit olmayan ve aslında her işi yapan, fakir erkeklerin eşleri olarak tanımlanıyor (Atwood, 2019, s. 50). Bu da bize günlük hayatta karşılaşılan pek çok kadının durumunu anımsatıyor. Sırf ismiyle bile bu kadınlar toplumsal hayat ve ekonomi ile kadınlık arasındaki ilişkiyi de çağırıyor. Sonuçta metindeki bu kısım hem kadınların günlük hayatlarının ekonomi ile ilişkisi üzerine düşündürmesi bakımından hem de kadınların cinsiyetçi olumsuz davranışları sadece karşı cinsten görmediklerini anımsatması bakımından romanın feminist olarak değerlendirilmesini sağlayan bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Hamile olup olmadığına bakması için devletin onu gönderdiği doktorun isterse kendisini hamile bırakabileceği teklifini yasak olduğu halde kibarca reddetmesi ve hatta teklife teşekkür etmesi gereken de yine kadındır. Çünkü doktorun sahip olduğu güç karşısında sözünün bir değeri olmayacaktır. “Testleri bozabilir, beni kanser, kısır diye rapor edebilir, Gayri-kadınların yanına kolonilere gönderilmemi sağlayabilir” (Atwood, 2019, s. 90-2) diye düşünür Fredinki. Bunlar dile getirilmemiştir ama aradaki güç ilişkisi iki taraf için de açıktır. Gücü elinde tutanın yasak bir şey yaptığında bile suçu güçsüze atabileceğini göstermesi, günlük hayatta da kadın olarak sıklıkla karşılaştığımız bu gibi olayları sorgulatması bakımından da yapının feminist olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Başkalarınca tanımlanmak olgusuna dikkat çekmesi ve kadının buna maruz kaldığını göstermesi bakımından da bu roman feminist bir romandır. Fredinki ara ara isminin özlemine çektiği zamanların yanı sıra, özellikle Lidya Teyze'nin onları tanımlamak için kullandığı sıfatlara katlanmanın zorluğundan bahsetmesi ile (Atwood, 2019, s. 155) kimlik ve feminizm ilişkisini okurun hatırına getirir. Kişilerin özgünlükleri ile birlikte tanınma talepleri siyasette farklı görünümleri olan bir konu olmak ile birlikte, burada akla Taylor'un yaşamı diyalojik görmesi geliyor. Taylor'a göre, “birey, dilin ve anlatım tarzlarının çeşitliliği yoluyla kendini anlama ve kim olduğunu tanımlama yeteneğine sahip hale gelir” (Demir Oralgöl, 2018, s. 12). Oysa Fredinki yaşamın diyalojik yönünden eksik bırakılmış, kendini tanımlayamaz sadece başkaları tarafından tanımlanır olduğu ve eziyet gibi olan bu tanımlamalara maruz kaldığı bir toplumda var olmaya çabalamaktadır. Benzer şekilde Taylor günümüzde bireyci anlayışların tüm seçenekleri eşit değerde görmesinden dolayı bir nesnenin değerini belirleyeninin onun seçilmiş olması olduğundan söz eder. Taylor

açısından bu durum otantiklik ideali ile çelişmektedir (Demir Oralgül, 2018, s. 13). *Damızlık Kızın Öyküsü*'nde de Fredinki ve tüm damızlık olarak belirlenmiş kadınlar kendi özgünlükleri ile kendilerini tanımladıkları şekilde değil, seçilmiş çocuk doğurabilen kadınlar olarak yönetim için değerlidirler. Kendi özgünlüklerini koruyamamaktadırlar.

Metinden feminizmle ilgisinde düşünülebilecek bir başka örnek de Lydia Teyze'nin kadınlar hakkındaki ya o ya bu şeklindeki düşünce kalıbıdır. Lydia Teyze bu distopik yönetimin öncesindeki kadınları sadece iki farklı olasılığa sığdırma ve bu ikisini de olumsuzlama eğilimindedir. Kadınların seks objesi olarak görülmesi, pornolarda kullanılması, tecavüze uğraması, kısaca onlara yönelik şiddeti anlattığı ilk olasılığın karşısında, kadınların düşündüğü, çalıştığı bunun karşılığında para aldıkları ikinci olasılığı koyar. Ancak bu da kötüdür, çünkü kadının asli işi olan üremenin teşvik edilmediği ve zamanlarını boşa harcadıkları bir yönetimdir söz konusu olan (Atwood, 2019, s. 161). Bu düşünme tarzı feminizmin de feminist edebiyatın da hep mücadele ettiği bir şey olagelmıştır. 'Ya o ya bu' şeklinde bir kalıba sokulmaya çalışmaktan bıkmış kadınlar feminist mücadelede bununla her daim karşılaşmakta ve savaşılmaktadırlar. Edebiyatta bu ikisi genelde birlikte (düşünen, okur yazar olan, seksi kadın) ele alınıp kötü, şeytan kadın imgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer tarafta ise ataerke uygun yaşayan, uysal yani melek kadın imgesi yer almaktadır. Ve bölümün başında aktarılan Atwood'un kendi ifadesinin de belirttiği üzere bu roman bütün kadınları melek olarak ele almamaktadır. Ki bunu yapmış olsaydı tam da feminist eleştirinin de edebiyatta kadının melek ya da şeytan olarak ya o ya bu şeklinde değerlendirilmesine karşı duruşu ile olumsuz eleştirilerine tabi kalırdı.

Metinden feminizmle ilişkili verilebilecek örnekler bunlarla sınırlı değildir, başka birçok örnek de verilebilirdi. Ancak çalışmanın ortaya koymak istediği fikir için bu örnekler yeterlidir. Hem genel konusu hem de bu birkaç örnek üzerinden metnin feminist bir edebiyat eseri olarak ele alınabileceği gösterilmiştir. Bu bölümde *Damızlık Kızın Öyküsü* metninin feminist olarak değerlendirilmesinin sebepleri incelenirken yazar olarak kadına yönelik feminist eleştirinin yaklaşımı benimsendi. Ama kadın yazarın kurduğu dille ataerkilliği eleştirmesi düşüncesinden ziyade metnin içeriği ve okuyucuya düşündürdükleri merkeze alındı. Yine de burada yazarın niyeti ya da amacından ziyade okuyucunun metinde ne bulduğu ya da bulabileceği üzerinden metne yaklaşıldığı fark edilebilir. Bunun temelinde de Barthes'in yazarın ölümü fikri vardır aslında. Barthes geleneksel eleştirinin yazara verdiği ayrıcalıklı konumu eleştirerek metin incelenirken esas olanın yazarın niyeti, amacı, tutkusu olamayacağına dikkat çeker. Bu bağlamda rolleri tersine çevirecek bir öneride bulunarak yazarı değil metni ve okuru öne çıkaran bir bakış açısı sunar (Barthes,

Rabia ÇEPIK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ BİR İNCELEME

2013). Bu çalışmada da benzer bir tutumla yazarın neyi amaçladığı ya da amaçlarına ne kadar ulaştığı bir kenara bırakılarak okurun karşındaki metni nasıl okuyabileceği veya yorumlayabileceği üzerinden hareket edilmiştir. Metne bir okur olarak yaklaşmış ve okurun metinde görebileceği feminist yönler dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Genel olarak bu metin feminist bir edebiyat eseri olarak kabul görmektedir ve bu çalışmada da bu kabul paylaşılmaktadır. Ancak bu durum başka bir okurun kendi bakış açısı ve bilgi birikimiyle metne yaklaşıp farklı bir sonuca varamayacağı anlamına gelmemektedir.

Sonuç

Araştırmanın amacı feminist edebiyatın neliğinin incelenmesi ve bir edebiyat eserine feminist denilebilmesini sağlayan ölçütün ortaya konulup konulamayacağını belirlemesidir. Bunu yapabilmek için ise önce edebiyatın ne olduğu, bir metne edebi eser denilmesini sağlayanın ne olduğu belirlenmeye çalışıldı. İlk bölümde edebiyatın neliği incelenirken görüldüğü üzere sadece metnin kurgu olması ona edebi eser demek için yeterli olmadığı gibi bu tanım kurgu olmayan deneme gibi türleri kapsamadığı için de geçerli değildir. Daha açık bir ifadeyle edebiyatın tanımını onun kurgu olmasından hareketle yapamayız, çünkü bu bazı edebi türleri kapsamayacağından uygun bir tanım olmaz. Diğer taraftan edebiyatın gündelik dili bozan özgün bir dil kullanan eserler şeklinde tanımlanmasının da daha çok şiir gibi örneklere uyduğu ama yine tüm edebiyat yapıtlarını kapsayamadığı ortaya konuldu. Yani biri içeriksel biri daha çok biçimsel olan ve en yaygın kullanılan bu iki edebiyat tanımının da aslında tüm edebiyat eserleri için geçerli olmadıkları için, bize bir metni edebi eser olarak adlandırırken yeterli ve tüm durumlarda geçerli olan ölçütü veremediği görüldü. Aslında neye edebiyat dediğimizin de tarihsel ve ideolojik olduğunu kabul etmemiz gerekti. Ortaya net bir edebiyat tanımının konulamadığının farkında olarak çalışmanın ikinci bölümünde bu sefer edebiyat eseri olarak kabul ettiğimiz bir metni feminist olarak adlandırmamızı sağlayan ölçütün araştırılmasına girişildi. Çalışmanın ana konusu olan edebiyattan uzaklaşmamak için ayrıntılarıyla feminizm kuramları ya da feminizmin genel tarihi incelenmeyip doğrudan feminist eleştiri kuramları ele alındı. Bu bağlamda ikinci bölümde feminist edebiyat eleştirisinin başlangıcından günümüze bir özeti sunuldu. Feminist eleştirinin amacı ve yaklaşımı konusunda bazı genellemeler yapılabilir de hem tarihselliği hem de eleştirinin bağlandığı kuram çerçevesinde meseleye kendi bakış açısının farklılaşabileceği de böylece açığa çıktı. Feminist eleştiri genel bir çerçeve çiziyor olmakla birlikte bir edebiyat eserinin feminist

olarak adlandırılmasını sağlayan özel bir ölçüt ortaya konulabilmiş gibi görünmemektedir. Durumun böyle olmasındaki ilk etken feminist eleştirinin ilk örneklerinden günümüze kadarki süreçte gelişip değişmesi yani tarihselliğidir denilebilir. Burada söylenmek istenen “incelenen herhangi bir kavram tarihsel olarak değiştiği için onun doğası ve onu o şey yapan ölçüt belirlenemez” gibi bir düşünce değildir. Öyle olsa felsefi olarak birçok kavramın neliği araştırılmazdı, tarihsellik feminist eleştiriye özgü bir durum değildir. Burada vurgulanmak istenen, feminist eleştirinin nispeten kısa tarihi içinde hızlı bir dönüşüm geçirdiği ve bu sırada da birbirinden farklı yaklaşımlarla edebiyata yönelip onun farklı yönlerini öne çıkararak feminist edebiyatı tanımlamış olduğudur. Bu durumla bağlantılı olarak da ikinci etken olarak düşünebileceğimiz; eleştirmenin feminizmden ne anladığı veya hangi feminist kuram çerçevesinde düşündüğüne göre feminist edebiyatı nasıl ortaya koyduğunun değişmesidir. Eleştirmenin bağlandığı feminist kuram çerçevesinde öncelik verdiği noktanın değişmesi söz konusu olduğundan farklı feminist eleştiri yaklaşımları ve feminist edebiyat tanımları gelişmiştir. Sonuç olarak ortada hiçbir ölçüt yok ya da feminist edebiyat eleştirisi diğer edebiyat eleştirilerinden farklı bir eleştiri yöntemi sunmuyor denilemez. Feminist eleştirinin incelendiği bölümde Humm’un feminist eleştirinin amaçları olarak ortaya koyduğu; edebiyattaki erillğe ve kadının görünmezliğine dikkat çekme, feminist okur sorununu çözme ve son olarak da feminist eleştiri aracılığıyla feminist okur olarak yeni bir edimsellikte bulunup feminist edebiyat üretme çabalarının genel bir çerçeve çizdiği gösterildi. Bununla birlikte feminist eleştiri kuramlarının tümünün üzerinde uzlaştığı net ve tek bir ölçütten hâlâ söz edilemez. Son bölümde *Damızlık Kızın Öyküsü*’nün feminist olup olmadığı değerlendirilirken de ortaya konulduğu üzere aslında okuyucunun ve eleştirmenin kendi bakış açısı çerçevesinde karar verdiği görülmektedir. Ancak burada bu öneriyi okuyucunun sınırsız bir yorum hakkı var, istediğini iddia edebilir şeklinde yorumlamamak gerekir. Dile getirmeye çalışılan daha ziyade bir edebiyat eseri değerlendirilirken feminist eleştirinin çizdiği genel çerçeve içinde kalarak yorumlama yapıldığında bile feminist eleştiri içinde de farklı yaklaşım ve kuramlar olduğu için farklı sonuçlara ulaşılabileceğidir.

Kaynakça

- Attridge, D. (2010). Giriş Derrida ve Edebiyatın Sorgulanması. *Edebiyat Edimleri* (M. Erkan ve A. Utku, Çev.) içinde s. 1-32. İstanbul: Otonom.
- Atwood, M. (2019). *Damızlık Kızın Öyküsü*, (S. Altınçekiç ve Ö. Kabakçıoğlu, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Aykut Türker, E. (2003). Feminist Edebiyat Eleştirisi. *Hece* Yıl:7 Sayı 77/78/79 Eleştiri Özel Sayısı. 293-305. Ankara.

Rabia ÇEPİK- FEMİNİST EDEBİYATIN NELİĞİNE DAİR FELSEFİ
BİR İNCELEME

Barthes, R. (2013). Yazarın Ölümü. *Dilin Çalışma Sesi* (A. Ece, N. K. Sevil ve E. Göktepe, Çev.) içinde s. 61-68. İstanbul: YKY.

Bravo, H. (2006). Hayal, İmge, Kavram. *Uluğ Nutku'ya Armağan*, 348-370. İstanbul: İnkılâp.

Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis.

Demir Oralgöl, E. (2018). Charles Taylor'da Kimlik ve Siyaset İlişkisi. *Kaygı*, 31, 1-21. Doi: 10 20981/ 0000-0002-4297-794X.

Eagleton, T. (2004). *Edebiyat Kuramı: Giriş*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Hattatoğlu, D. (2009). Sosyal Bilim ve Anlatı: Yakalanmışlığın Ötesine. *Méthodos: Kuram ve Yöntem Kenarından*. (D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul Ed.). 126-148. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Humm, M. (2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, (G. Bakay, Yay. Haz.). İstanbul: Say Yayınları.

Moran, B. (2004). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim.

Nochlin, L. (2020). *Kadınlar, Sanat ve İktidar* (S. Evren, Çev.). İstanbul: YKY.

Yardımcı, S. (2020). Hepimiz Likeniz! Feminist Yaşam ve Dünyayla Akrabalık. *Türkiye'de Feminist Yöntem*. (E. Erdoğan ve N. Gündoğdu, Der.), 93-111. İstanbul: Metis.